

Łukasz Banaszak, Bartłomiej Skrzyński

Znaczenie edukacji permanentnej w podnoszeniu jakości życia i kwalifikacji zawodowych osób dorosłych z niepełnosprawnością : refleksja ekspercka

Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych 20/1, 129-140

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Łukasz Banaszak

Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu
ul. Strzegomska 55, 50-611 Wrocław
e-mail: voda5@wp.pl

Bartłomiej Skrzyński

Rzecznik Wrocławia ds. Osób Niepełnosprawnych
Urząd Miejski Wrocławia
ul. G. Zapolskiej 4, 50-032 Wrocław
e-mail: bartlomiej.skrzynski@um.wroc.pl

Znaczenie edukacji permanentnej
w podnoszeniu jakości życia i kwalifikacji zawodowych
osób dorosłych z niepełnosprawnością –
refleksja ekspercka

Abstrakt

Edukacja całożyciowa osób dorosłych z niepełnosprawnością jest jedynym gwarantem przetrwania tej specyficznej grupy w życiu publicznym i na otwartym rynku pracy. Obecnie naczelnym zadaniem kształcenia ustawicznego jest wspieranie procesów przechodzenia społeczeństw i gospodarek krajów członkowskich Unii Europejskiej z ery postprzemysłowej do ery cyfrowej gospodarki i społeczeństwa informacyjnego (Post-pc era). Istotę kształcenia ustawicznego najlepiej oddaje pogląd, że należy rozpatrywać je w kontekście idei uczenia się przez całe życie (LLL). Idea LLL na poziomie metodologicznym zakłada absolutną równość wszystkich jednostek (bez względu na płeć, stopień niepełnosprawności, wykształcenie, wiek, reprezentowaną klasę społeczną etc.). Artykuł stanowi interdyscyplinarną próbę odpowiedzi na pytanie o znaczenie edukacji permanentnej w podnoszeniu jakości życia i kwalifikacji zawodowych dorosłych osób z niepełnosprawnością.

Słowa kluczowe: edukacja dorosłych, edukacja permanentna osób z niepełnosprawnością, ponowoczesność, filozofia edukacji.

The significance of lifelong education in improving the quality of life and professional qualifications of adults with disability – some experts' reflections

Abstract

Lifelong education of disabled adults is the only guarantor of surviving for this specific group in the public life and open work market. What becomes the major aim of lifelong learning is supporting the processes of transition (of societies and economies of EU member states) from the post-industrial era to the era of digital economy and information society. The essence of continuous education is reflected in the best way in the standpoint that it should be considered in the context of lifelong learning (LLL). On the methodological level, the idea of LLL assumes absolute equality of all individuals (regardless the sex, degree of disability, education, age, social class, etc.). The article is an interdisciplinary attempt at answering the question concerning the significance of continuous education for increasing the quality of life and professional qualifications of disabled adults.

Keywords: adult education, lifelong education of the disabled, post-modernity, philosophy of education.

Wstęp

Ideę kształcenia przez całe życie, zwaną obecnie ideą kształcenia ustawicznego, zawarł w *Pampaedii* Jan Amos Komeński. Wyróżnił on siedem szkół: narodzin, chłopcstwa, wieku dojrzewania, wieku młodzieńczego, mężczyzn, starości i śmierci. Trzy ostatnie są szczególnie ważne dla andragogiki. Znaczną rolę w edukacji dorosłych przypisywał refleksji nad własnym, codziennym doświadczeniem, a w szkole starości upatrywał szczytów mądrości; „tak jak dla całego rodu ludzkiego cały świat jest szkołą, tak dla poszczególnych ludzi całe ich życie jest szkołą, od kolebki aż do grobu, każdy wiek jest odpowiedni do uczenia się” (J.A. Komeński, 1973, s. 21). Uczenie się ma mieć, jak to określił Bogdan Suchodolski, „charakter procesów uczestniczenia wszystkich uczących się we wszystkim”. Podstawę tak rozumianego uczenia się stanowią cztery filary edukacji: uczyć się, aby żyć wspólnie; uczyć się, aby wiedzieć; uczyć się, aby działać; uczyć się, aby być – szczęście człowieka polega nie tylko na tym, by służyć cywilizacji, ale także i na tym, by umieć w niej żyć (A. Stopińska-Pajak, 2009, s. 13–17). By umieć żyć w świecie, w którym niepewność i ryzyko są powszechne, a bezpieczeństwo ma bardzo kruche podstawy, potrzebna jest nam nadzieja. Erich Fromm uznaje ją za podstawowy warunek bycia człowiekiem, a Erik H. Erikson czyni ją najważniejszą cnotą, nieodłączną od stanu pozostawania przy życiu. Nadzieja, pisze Erikson, jest fundamentem całego rozwoju ontogenetycznego i procesu wychowawczego. Prazaufanie to kamień węgielny zdrowej osobowości oraz podstawowy czynnik duchowego zdrowia,

które należy ugruntować już w najwcześniejszym dzieciństwie. Nadzieja jest ontogenetycznym fundamentem wiary dojrzewającej wraz z osobowością. Poza konfliktem pomiędzy ufnością a nieufnością u dziecka budzi się nadzieja, będąca najwcześniejszą formą tego, co stopniowo staje się wiarą dorosłych (E. Erikson, 1966, s. 59–63).

Znaczenie edukacji permanentnej w podnoszeniu jakości życia i kwalifikacji zawodowych osób z niepełnosprawnością

W dobie postępu nauk humanistycznych i ścisłych, rozwoju cywilizacji i techniki oraz powszechnej informatyzacji zagadnienie edukacji permanentnej zaczęło nabierać coraz większego znaczenia dla badaczy i praktyków edukacji. Stwarza to pole do refleksji nad edukacją ustawiczną, jej podstawowymi założeniami metodologicznymi i zastosowaniem w codziennej praktyce edukacyjnej. Zmiany trybu życia człowieka współczesnego, dotyczące form i sposobu komunikacji interpersonalnej, powodują w znacznym stopniu implikację procesu edukacji. Wzrastająca dynamika przemian społecznych wymusza na członkach społeczeństwa aspirującego do miana społeczeństwa wiedzy konieczność ciągłej edukacji i postępu w technologii kształcenia ludzi dorosłych z niepełnosprawnością. Jak podaje Józef Kargul:

istotą edukacji ustawicznej jest nieprzerwanie trwające, stale realizowane, planowane i racjonalne oddziaływanie na rozwój człowieka w każdym etapie jego życia. Oznacza ona, że po upływie jednej fazy przedłuża się ono na następne, stojące na merytorycznie wyższym poziomie. (J. Kargul, 2009, s. 55)

Podobnego zdania jest Tadeusz Aleksander, pisząc, że edukacja jest intencjonalnym, całościowym i nieprzerwanym aktem, którego nie można zamknąć w jednym okresie rozwoju ontogenetycznego. Jest to idea edukacyjna o humanistycznym charakterze, wymagającym, aby każdemu człowiekowi stworzyć optymalne warunki do całościowego uczenia się (J. Kargul, 2009, s. 56). Obydwaj badacze podkreślają istotne znaczenie edukacji permanentnej dla rozwoju osoby dorosłej z niepełnosprawnością, żyjącej w XXI wieku, a więc nieprzerwany, dobrowolny i świadomy dobór treści edukacyjnych niezbędnych do przetrwania w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości oraz na otwartym rynku usług edukacyjnych. W tym rozumieniu każdy człowiek od drugiego roku życia aż do śmierci jest zobligowany do podjęcia trudu edukacji całościowej poprzez edukację formalną i nieformalną. W tym rozumieniu edukacja ustawiczna jest formą zwiększania kwalifikacji zawodowych oraz umiejętności zarządzania wiedzą pracowników, jak również podtrzyma-

niem wysokiej jakości życia w okresie później starości. Bogusław Śliwerski proponuje jeszcze inne ujęcie edukacji ustawicznej. Jego zdaniem „jest to stała aktualizacja i doskonalenie kwalifikacji z zakresu wiedzy ogólnej i zawodowej” (B. Śliwerski, 2001, s. 54). Jest to współczesny model edukacji zakładający całościowe kształcenie jednostki. Edukacja permanentna jest w tym ujęciu formą kształcenia mającego na celu podtrzymanie i rozwój wiedzy specjalistycznej (zawodowej) i ogólnej (humanistycznej). Ogromną rolę w edukacji ustawicznej osób dorosłych odgrywa rola świadomości i dobrowolności, ponieważ osoby takie nabyły już pożądane społecznie wzorce kulturowe oraz osiągnęły dany poziom formalnego wykształcenia – edukacja w tym ujęciu ma na celu podwyższenie kwalifikacji i podtrzymanie nabytych już umiejętności. Pod pojęciem edukacji bądź oświaty dorosłych należy rozumieć:

całokształt formalnych i nieformalnych procesów kształcenia, stanowiących przedłużenie lub uzupełnienie wykształcenia nabytego w szkołach, jak również kształcenie praktyczne, któremu dorośli zawdzięczają rozwój umiejętności, wzbogacanie wiedzy, doskonalenie kwalifikacji zawodowych czy nabycie nowych kwalifikacji oraz wzbogacenie życia osobistego, a zarazem możliwość brania udziału w socjalnym, ekonomicznym i kulturalnym rozwoju społeczeństwa. (W. Okoń, 1981, s. 217)

Fundamentalne cele i zadania edukacji dorosłych zmieniały się wraz z postępem naukowo-technicznym i rozwojem technologii kształcenia. Główny cel kształcenia, jakim było przekazanie wiedzy potrzebnej do obsługi coraz bardziej skomplikowanych narzędzi pracy, zastąpiło doskonalenie wiedzy ogólnej i specjalistycznej, tak aby dostosować się do zmieniającej się rzeczywistości. Biorąc pod uwagę funkcje, jakie dziś pełni oświata dorosłych, należy wyodrębnić jej dwie główne funkcje:

- zastępczą, polegającą na przekazaniu ludziom dorosłym wiedzy merytorycznej oraz umiejętności, dyspozycji moralnych i psychicznych, których nie zdobyli w trakcie obowiązkowego cyklu szkolnego;
- właściwą, polegającą na stałej aktualizacji i uzupełnianiu wiedzy i umiejętności z zakresu ekonomii, ideologii, techniki, sztuki oraz wszystkich dziedzin nieobjętych programem formalnej edukacji, a niezbędnych do kształtowania świadomych postaw społecznych ludzi dorosłych do istniejących i stale zmieniających się potrzeb edukacji, aktywności zawodowej, rodzinnej i społecznej (T. Wujek, 1966, s. 357).

Tadeusz Wujek w powyższej klasyfikacji zwraca uwagę na dwie zasadnicze role, jakie odgrywa oświata dorosłych, tj. kompensację i aktualizację wiedzy jednostki, jednakże warto te dwa elementy uzupełnić o formację duchową (pomijaną przez badaczy edukacji dorosłych z niepełnosprawnością) – dopiero tak pojmowana edukacja jest przyczynkiem do holistycznego rozwoju człowieka dorosłego.

Edukacja permanentna osób z niepełnosprawnością w ponowoczesności

Edukacja i globalizacja to dwa zjawiska społeczne odgrywające główną rolę w procesie kształtowania zdrowych relacji interpersonalnych. Są one ze sobą ściśle powiązane kategoriami społecznymi, gospodarczymi, politycznymi i kulturowymi. Wykształcenie jest istotnym elementem procesu globalizacji, determinuje jej rozwój i stanowi przygotowanie jednostki do poruszania się w zglobalizowanym świecie. Zmiany społeczne determinowane przez dynamiczny rozwój zglobalizowanej gospodarki, wzmożona potrzeba nowego modelu człowieka, który rozwija się całościowo, nadają nowy wymiar procesom edukacyjnym. Jak podaje Elżbieta Walkiewicz:

edukacja teraźniejszości i przyszłości winna uwzględniać przemiany społeczne i gospodarcze, jak również powinna być nastawiona na poszukiwanie sposobów, za pomocą których można rozwiązywać bądź osłabiać procesy globalne, takie jak: groźba zagłady, katastrofa nuklearna, polaryzacja bogactwa i nędzy. (E. Walkiewicz, 2008, s. 42)

Multikulturowość i wielość problemów globalizacji stawiają przed współczesnymi badaczami edukacji konieczność stworzenia takich programów i kursów, które pozwolą wykształcić ludzi dorosłych do życia w świecie bez granic. Do naczelnych zadań oświaty dorosłych w dobie ponowoczesności należy kreowanie społeczeństwa obywatelskiego, tj. nowego modelu człowieka znającego swoją wartość, szanującego tradycje patriotyczne i własną godność, a zarazem szanującego godność drugiego człowieka. W tym rozumieniu społeczeństwo obywatelskie kształtuje współczesnego Europejczyka, uznającego własną autonomię i odmienność innych jednostek. W obecnej sytuacji priorytetem staje się edukacja i wychowanie zgodne z wymogami demokratycznymi, oparte na dialogu i konsensusie, niezależnie od opcji światopoglądowych, społecznych i politycznych. Wychowanie takie można określić mianem wychowania podstawowego. Głównym zadaniem edukacji w obszarze aksjologicznym jest kształtowanie w jednostce umiejętności samodzielnego, twórczego oraz krytycznego myślenia – jest to niezbędne, aby człowiek dorosły z niepełnosprawnością mógł samodzielnie dobierać wymagane treści kształcenia. Współczesna edukacja jest nie tylko informacją, ale przede wszystkim swoistą formacją dojrzałych osobowości, z własną, indywidualną motywacją, zdolnych do współpracy z jednostkami inaczej myślącymi (szczególnie dotyczy to dorosłych z zespołem Aspergera i autyzmem wysokofunkcyjnym). Wzmożone procesy globalizacyjne przyczyniają się do aksjologicznych zmian, które na piedestale stawiają człowieka, jego wolność, indywidualność i samorealizację.

Akcent jest tu położony na zupełnie inne wartości. Odchodzi się od klasycznych koncepcji pedagogicznych na rzecz nowego porządku – idei edukacji

bez barier. W XX wieku związek pomiędzy kształceniem młodzieży (w tym również niedocenioną oświatą ludową) a kształceniem ludzi dorosłych był niezdefiniowany i płynny. Z czasem kształcenie dorosłych stało się odrębną dziedziną – był to efekt profesjonalizacji metod nauczania i rozwoju teorii pedagogiki, uwzględniających znaczenie poszczególnych etapów uczenia się oraz specyfikę osoby dorosłej jako adepta w procesie kształcenia. Na wielu uczelniach wyższych powstały oddzielne katedry i zakłady zajmujące się procesem kształcenia osób dorosłych oraz nowego pokolenia andragogów. Zmiany te były wynikiem zwiększonego zapotrzebowania przemysłu i rozwoju technologii w krajach Europy Zachodniej i USA. W wielu krajach europejskich kształcenie zawodowe nie było traktowane jako forma oświaty dorosłych. W Niemczech po II wojnie światowej zamiast oświaty ludowej zaczęły powstawać mobilne punkty oświaty dorosłych (będące odpowiednikami współczesnych Ochotniczych Hufców Pracy) – dopiero wtedy oświatę zawodową zaczęto identyfikować z oświatą dorosłych (Pachociński, 1998, s. 9). W USA kształcenie zawodowe osób dorosłych pełni ważną funkcję, w amerykańskiej praktyce edukacji dużą rolę przykładą się do przekazywania treści edukacji w oparciu o metodykę państwa świeckiego. Dynamiczny wzrost oświaty dorosłych jako zjawiska globalnego nastąpił po II wojnie światowej. Pierwsza globalna konferencja na temat oświaty dorosłych została zorganizowana w Elsinorze (w 1949 roku) i była początkiem społeczeństwa informacyjnego, wiedza stała się podstawą do rozwoju ekonomicznego (R. Pachociński, 1998, s. 10). Nieskomplikowane umiejętności i kwalifikacje zawodowe niezbędne w społeczeństwie przemysłowym przestały wystarczać. Zyskała na tym oświata dorosłych. W nowej rzeczywistości ogromne znaczenie zaczęła mieć formacja intelektualna, jak podaje Zbigniew Kwieciński:

Uprzejrzystnienie perspektywy i pomyślnie pokonywanie trudności w zasadniczym uładzaniu nowych ram i norm naszego zbiorowego życia, nigdy nie było tak zależne od oświecenia umysłów, rozbudzania motywacji i kompetencji ludzi do solidarnych działań, czyli do edukacji. (Z. Kwieciński, 2001, s. 15–16)

Nigdy wcześniej solidarność i motywacja nie odgrywały tak dużej roli w oświacie dorosłych z niepełnosprawnością, w tym również często zaniedbywana formacja duchowa i mentor – bez tych dwóch fundamentalnych elementów oświata dorosłych jest wybrakowanym i niepełnym tworem. Należy zaznaczyć, że oświata dorosłych zaczyna się, kiedy osoby dorosłe są dobrowolnymi uczestnikami kursów, szkoleń, studiów podyplomowych organizowanych przez placówki kształcące ludzi dorosłych. W tym ujęciu dorosłość winna być rozumiana jako wypełnianie społecznych ról przez człowieka cechującego się dojrzałością fizyczną i psychiczną oraz świadomością istnienia kapitału społecznego zaufania, będącego podstawą rozwoju gospodarczego kraju. Do postulowanych zadań realizowanych przez andragogów specjalnych zaliczamy:

- wypracowanie efektywnych technik i metod zarządzania wiedzą oraz placówką kształcenia dorosłych (profil specjalny);
- odpowiednią organizację procesu uczenia się, nauczania i samokształcenia osób dorosłych;
- wypracowanie odmiennych i kreatywnych metod i technik/programów nauki dla danych grup osób dorosłych (pakiety korporacyjne, pakiety usług edukacyjnych dla małych i średnich przedsiębiorstw);
- wyprowadzenie współczesnego wzorca człowieka dorosłego;
- promocję idei edukacji bez barier i społecznej odpowiedzialności biznesu.

Powyższe postulaty powinny stanowić podstawowe punkty odniesienia dla badaczy i praktyków edukacji. Wypracowanie odpowiednich metod i technik zarządzania placówką kształcenia dorosłych pozwoli stworzyć wzorcowy model centrum kształcenia ustawicznego dla młodzieży chcącej zdobyć wykształcenie zawodowe, a także wypracować metody i techniki zarządzania wiedzą, ze szczególnym uwzględnieniem roli systemów aksjologicznych. Dzięki odpowiedniej organizacji procesu uczenia się, kształcenia i samokształcenia można wykorzystać najbardziej efektywne metody, tak aby człowiek dorosły świadomie dobierał treści edukacyjne i podejmował wysiłek samokształcenia. Wypracowanie kreatywnych metod i programów kształcenia dorosłych jest sztandarowym postulatem, obecnie wdrażane pakiety usług szkoleniowych dla korporacji, małych i średnich przedsiębiorstw wymagają bowiem usprawnienia i obiektywnej informacji zwrotnej od usługobiorców. Z kolei wyprowadzenie współczesnego wzorca człowieka dorosłego jest czymś, co do tej pory nie udało się badaczom zajmującym się edukacją dorosłych – stąd tak ogromne znaczenie ma wzorzec będący podstawą do wyprowadzania pozostałych wzorców kulturowych człowieka dorosłego. Wreszcie ogromną rolę odgrywa promowanie idei humanistycznych oraz etyki w biznesie; edukatorzy prowadzący działalność szkoleniową częstokroć nie posiadają wykształcenia pedagogicznego, zwłaszcza ukończonych studiów o specjalności edukacja dorosłych/andragogika – stąd jakość procesu dydaktycznego i szkoleń realizowanych przez „znachorów” pedagogiki pozostawia wiele do życzenia. Wart odnotowania jest również fakt, że żaden ze współczesnych andragogów czy pedagogów pracy nie podjął się przeprowadzenia badań nad jakością szkoleń i seminariów, na których uczą praktycy legitymujący się dyplomem studiów niepedagogicznych i niefilozoficznych.

W podnoszeniu jakości procesu dydaktycznego niezwykle ważny jest dialog społeczny. Jak podaje Maria Ledzińska: „dialog społeczny jest, był i pozostaje jedynym z warunków transformacji ustrojowej. Demokracja wciąż nie jest możliwa bez prowadzonych prób dialogu i współpracy, na wszystkich szczeblach drabiny społecznej” (M. Ledzińska, 2005, s. 111). Istnieje pewnego rodzaju zgoda, że dialog jest możliwy, aczkolwiek, jak pokazuje praktyka edukacyjna, jest on niebywale trudny – zwłaszcza kiedy występują duże róż-

nice kulturowe i aksjologiczne (chodzi o szkolnictwo zawodowe i szkolnictwo wyższe osób z niepełnosprawnością). Dialog jest fundamentem postępującej transformacji kulturowej i aksjologicznej – to właśnie badacze i praktycy edukacji dorosłych z niepełnosprawnością jako twórcy i wykonawcy programów mają duży wpływ na formowanie pożądanych wzorców wykształcenia oraz modelu współczesnego człowieka.

Osoby dorosłe z niepełnosprawnością – refleksja andragogiczna

Osoba dorosła z niepełnosprawnością kieruje się ku innym oczekiwaniom, gdyż inne wymagania stawia jej najbliższe środowisko. Według Eriksona fazę średniej dorosłości (35–60/80 lat) charakteryzują różne zadania rozwojowe, m.in. przygotowanie do samodzielnego życia, prowadzenie domu, dbanie o rozwój zawodowy. Do tego dochodzi kryzys generatywności w życiu osobistym i zawodowym. Może on być źródłem szeregu kryzysów psychospołecznych – stagnacja kontra generatywność, gdzie do zagrożeń dla rozwoju zalicza się menopauzę oraz generację: dorośli i ich starzejący się rodzice (E. Erikson, 1993, s. 33). Okres średniej dorosłości określany jest przez Eriksona jako stadium życiodajności zasobów, takich jak doświadczenie i dojrzałość struktury osobowości, potrzebna w spotkaniu ludzi w różnym wieku oraz o różnym poziomie kompetencji i rozwoju psychofizycznego (za: L. Witkowski, 2000, s. 71). Okres średniej dorosłości zmusza do głębokiej refleksji nad sensem dotychczasowego życia, nad jakością i konsekwencją realizacji określonych zadań, które odpowiadają za poczucie własnej wartości. Gdy pojawia się postawa depresyjna, zaniżony obraz siebie skutkuje deficytem konstruktywnych strategii radzenia sobie w kolejnym stadium rozwojowym i może być źródłem zaburzeń adaptacyjnych (A. Brzezińska, 2002, s. 11–23). Człowiek dorosły powinien wypracować takie mechanizmy przystosowawcze, które ułatwią mu przejście w okres starości. Generatywność wyraża się poprzez zdolność aktywnego konstruowania siebie, rozwijania własnej tożsamości, dbania o wszechstronny rozwój życia wewnętrznego, duchowego (M. Kielar-Turska, 2000, s. 317–322). Przez wychowanie ludzi dorosłych – według Lucjana Turowsa – rozumiemy proces kształtowania u nich tych cech intelektu i charakteru, zdolności i inteligencji, które umożliwiają im lepsze, społecznie bardziej wartościowe wykonywanie zawodowych, społecznych i rodzinnych obowiązków i zadań, ułatwiając im indywidualny awans.

Edukacja dorosłych jest:

- funkcją i przejawem procesów aktywności życiowej, podejmowanych i realizowanych zadań, przy czym występuje tu pewna prawidłowość: im ta aktywność jest bogatsza, wszechstronniejsza i bardziej wysublimowana,

a także im te zadania są bardziej złożone, konstruktywne i twórcze, tym bardziej wartościowe i owocne są procesy rozwoju psychofizycznego człowieka dorosłego;

- procesem intencjonalnego, obliczonego na urzeczywistnienie celów edukacyjnych, planowego, intensywnego i długofalowego oddziaływania jednych ludzi na drugich, a także procesem formalnych oddziaływań, które w danym społeczeństwie stanowią trzon systemu oświaty dorosłych, będący skupieniem i oparciem dla racjonalnych oddziaływań osobotwórczych licznych podmiotów;
- procesem intencjonalnych i na różnym poziomie zorganizowanych działań autoedukacyjnych rozwijającej się lub korygującej swój rozwój jednostki, wykorzystującej różnorodne zewnętrzne wpływy edukacyjne i tworzone możliwości bogacenia własnej osobowości (L. Turoś, 1993, s. 22).

Znaczenie wartości w edukacji osób dorosłych z niepełnosprawnością

Etyka w edukacji ustawicznej osób dorosłych wyznacza nowe kierunki rozwoju oraz stawia człowieka dorosłego i jego mentora przed punktami granicznymi. Egzystencja dorosłego człowieka przebiega w określonej rzeczywistości społecznej i edukacyjnej – pełnej przedmiotów materialnych i obiektów posiadających swoistą wartość. Jednostka, odwołując się do ideału *homo creator*, jest kreatorem i konsumentem wytwarzanych treści i wzorców kulturowych. Jak podaje Max Scheler, w poznaniu istoty bytu człowiek jest osobną realnością – niebędącą w opozycji do innych realności (za: M. Bierdiajew, 2006, s. 52). W tym ujęciu człowiek jako przedmiot poznania jest jednocześnie bytem poznającym. Powstaje tutaj paradoks, ponieważ problem człowieka nie może być zastąpiony przez problem podmiotu będącego wyrazem świadomości transcendentalnej, tj. przez problem istnienia duszy i świadomości w naukach humanistycznych. Z kolei zdaniem Mikołaja Bierdiajewa człowieka, jego zdolności poznawcze można rozpatrywać jedynie poprzez jego światopogląd i określony system wartości, który determinuje zdolności poznawcze i proces samokształcenia (M. Bierdiajew, 2006, s. 53). Bierdiajew odwołuje się do etyki prawosławnej, czerpiąc jednocześnie z twórczości Schelera, jednak jest bardzo wątpliwe, aby preferowana etyka determinowała zdolności poznawcze i proces samokształcenia. Jest to sprzeczne ze współczesnymi badaniami nad psychologią motywacji oraz edukacją osób dorosłych. Antropologia prawosławna w centrum stawia naukę o podobieństwie człowieka do Istoty Wyższej (M. Bierdiajew, 2006, s. 54). Człowiek jest istotą tragiczną, skrajnie nieprzystosowaną do egzystencji, targaną ciągłym konfliktem aksjologicznym, mającą jeden cel: poszukiwanie szczęścia i dobra.

Futurystyczne antropologie, które pozwalają rozszerzyć zdolności poznawcze człowieka, stają się realne. Jednocześnie postulat przyrodoznawczej nauki antropologicznej, uznający jednostkę za produkt ewolucji świata zwierzęcego, jest w świetle współczesnej nauki skrajnie nieprzekonujący. W dyskurs z Schelerem wchodzi Karol Wojtyła, który podaje, że wartości moralne można znaleźć w zasięgu intencjonalnych aktów danej osoby, nie uniemożliwia to jednak realizacji wartości moralnych (za: A. Węgrzecki, 2009, s. 21). Wojtyła wyraźnie zaznacza, że należy skupić się na działaniu jednostki w kontekście wartości moralnej, tym samym czyniąc ją przedmiotem aktu woli. Jednakże Scheler i Wojtyła nie przedstawiają w sposób satysfakcjonujący punktu widzenia, który w pełni traktowałby o doskonaleniu się człowieka w procesie ontogenezy. Aby to zrozumieć, należy za Leszkiem Kołakowskim ujawnić dwa komplementarne założenia teologiczne:

- wobec wszelkiej nieodwracalności wszystkich intencjonalnych czynów ludzkość została już substancjonalnie i zasadniczo zbawiona;
- wcielenie i odkupienie, będące fundamentalnym założeniem antropologii chrześcijańskiej, jest już faktem dokonany, zaś bieg historii jest rozstrzygnięty w sposób jednoznaczny (L. Kołakowski, 1962, s. 34).

Interpretacja scenariuszy rzeczywistości, jaką przedstawia Kołakowski, kłóci się z wizją płynnej granicy ponowoczesności, wyraźnie wskazując nieprzekraczalny punkt graniczny, którego nie wolno przekroczyć. Płynność ponowoczesności oraz mulikulturowość jest główną przyczyną konfliktów wśród badaczy edukacji (A. Krauze, 2004, s. 111). W tej szalonej wizji nowej, zdehumanizowanej rzeczywistości ze szczególną troską i zainteresowaniem należy się pochylać nad losem osób dorosłych z niepełnosprawnością. Oczywiście idealnym rozwiązaniem byłoby, gdyby wzajemna interakcja osoby pełnosprawnej z osobą z niepełnosprawnością była efektem refleksyjnych przemyśleń o podłożu humanistycznym, jednakże wymaga to sięgnięcia po przedwojenny wzorzec człowieka kultury. Do podobnych wniosków doszedł Adam Szahaj, pisząc, że szybko okazało się, iż pożądana porządku i czystości (rasowej, klasowej, narodowej, światopoglądowej, moralnej etc.) ogrodnicza kultura nowoczesności okazała się bezlitosna dla mniejszości, które wymykały się procesom ujednoczenia (za: A. Krauze, 2004, s. 112). Orodnicza kultura nowoczesności istnieje zakamufLOWANA również w ponowoczesności, przekazując, wraz z pozorną ideą tolerancji dla mniejszości, odrzucenie tych jednostek, które nie pasują do wizji idealnego porządku. Potwierdza to Zygmunt Bauman następującymi słowami: „jak długo zbiorowym i indywidualnym działaniem kieruje potrzeba ładu, rozumianego jako nieobecność wieloznaczności, tak długo będzie mu towarzyszyła nietolerancja – nawet jeśli kryje się ona wstydlive pod maską dobrodusznego przyzwolenia na odmienność” (za: A. Krauze, 2004, s. 111). Autor tam właśnie upatruje przyczyn nietolerancji, zwracając uwagę na dobroduszne przyzwolenie na istnienie niektórych mniejszości,

zgodnych z ideą poprawności oświatowej. Niepokojący jest brak kompleksowych rozwiązań względem organizacji i zarządzania edukacją ustawiczną osób niepełnosprawnych, a przecież prawo do edukacji tej grupy jest zgodne z podstawowym paradygmatem pedagogiki specjalnej. W obliczu ponowoczesnego dyskursu pedagogicznego badacze napotykają spore trudności w definiowaniu istoty i zakresu ponowoczesności, zwłaszcza że ma ona podłoże wieloczynnikowe. Wynika stąd problem w rozumieniu dyskursu postmodernistycznego oraz określeniu pedagogicznego pojęcia dobra i zła, które w tych dyskursach są zbyt wieloznaczne i zagmatwane.

Wnioski końcowe

Edukacja permanentna osób dorosłych z niepełnosprawnością odgrywa ogromną rolę w studiach nad niepełnosprawnością w krajach członkowskich Unii Europejskiej. W dalszym ciągu nie ma wypracowanego jednolitego programu kształcenia andragogów specjalnych, specjalistów ds. orzecznictwa osób z niepełnosprawnością. Wreszcie brak modelu adaptacji niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych do otwartego rynku pracy. Doskonałym rozwiązaniem byłoby utworzenie:

- punktów konsultacyjnych dla osób dorosłych z niepełnosprawnością;
- specjalistycznych poradni andragogicznych;
- centrum integracji i aktywizacji seniorów z niepełnosprawnością;
- specjalistycznych prywatnych ośrodków/instytutów badawczych, kierunków zamawianych (specjalność: andragogika specjalna, edukator osób dorosłych z niepełnosprawnością);
- interdyscyplinarnej (międzynarodowej) sieci badaczy edukacji osób dorosłych z niepełnosprawnością.

Podsumowując, Polskę i pozostałe kraje o stosunkowo krótkim stażu w Unii Europejskiej czeka wiele lat dłużej i mozolnej pracy, aby stworzyć uniwersalny system edukacji całościowej osób dorosłych z niepełnosprawnością.

Bibliografia

- Bierdiajew M. (2006), *O przeznaczeniu człowieka – zarys etyki paradoksalnej*, przeł. H. Paprocki, Wydawnictwo ANTYK, Kęty.
- Brzezińska A. (2002), *Dorosłość – szanse i zagrożenia dla rozwoju* [w:] A. Brzezińska, K. Appelt, J. Wojciechowska (red.), *Szanse i zagrożenia w okresie dorosłości*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań.
- Erikson E.H. (1997), *Dzieciństwo i społeczeństwo*, przeł. P. Hejmej, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.

- Kargul J. (2009), *Edukacja ustawiczna z perspektywy kultury indywidualizmu*, „Edukacja Dorosłych”, T. 2 (61).
- Kielar-Turska M. (2000), *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia* [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, T. 1, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Kołąkowski L. (1962), *Notka o współczesnej kontrreformacji*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Komeński J.A. (1973), *Pampaedia*, przeł. K. Remerowa, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław.
- Krauze A. (2004), *Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Kwieciński Z. (2001), *Między patosem a dekadencją. Sto pytań o edukację w przejściu stuleci* [w:] J. Piekarski, E. Cyrańska, K. Rubacha (red.), *Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Ledzińska M. (2000), *Dialog i edukacja*, „Forum Psychologiczne”, nr 2(5).
- Okoń W. (1981), *Słownik Pedagogiczny*, PWN, Warszawa.
- Pachociński R. (1998), *Andragogika w wymiarze międzynarodowym*, Wydawnictwo IBE, Warszawa.
- Śliwerski B. (2001), *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Stopińska-Pajak A. (2009), „Szkola starości” – być, aby się uczyć, „Chowanna” T. 2 (33).
- Turoś L. (1993), *Andragogika ogólna*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej, Siedlce.
- Walkiewicz E. (red.) (2006), *Edukacja ustawiczna w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, Wyd. IBE, Warszawa-Gdańsk.
- Węgrzecki A. (2009), *Dobro moralne i warunki jego realizacji*, „Kwartalnik Filozoficzny”, T. 37, nr 23.
- Witkowski L. (2000), *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, Wydawnictwo WIT-GRAF, Toruń.